

УДК 376-056.246(092)(477)

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕФЕКТОЛОГІЇ В ПЕРСОНАЛІЯХ: РУДОЛЬФ ГЕНРІХОВИЧ КРАЄВСЬКИЙ

(з нагоди 120-річчя від дня народження)

Віктор Синьов, Олександр Козинець, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, kl@npu.edu.ua

Наукову статтю присвячено життєвому й творчому шляху провідного українського дефектолога Рудольфа Генріховича Краєвського (1897 – 1980), аналізу його науково-педагогічного внеску в теорію й практику української логопедії та сурдопедагогіки. У публікації здійснено ретроспективний огляд передумов становлення вченого як науковця; окреслено основні напрями науково-педагогічної діяльності, громадського життя; оприлюднено відомі та невідомі сторінки з біографії; визначено й описано найбільш відомі наукові праці та технічні прилади дефектолога.

Ключові слова: Р. Краєвський, сурдопедагогіка, логопедія, КДПІ імені О. М. Горького, українська дефектологія.

Віктор Синев, Александр Козинец, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина

История украинской дефектологии в персоналиях: Рудольф Генрихович Краевский
(к 120-летию со дня рождения)

Научная статья посвящена жизненному и творческому пути известного украинского дефектолога Рудольфа Генриховича Краевского (1897 – 1980), анализу его научного вклада в теорию и практику украинской логопедии и сурдопедагогике. В публикации осуществлён ретроспективный обзор предпосылок его становления как ученого; обозначены основные направления научно-педагогической деятельности, общественной жизни; обнародованы известные и неизвестные страницы из биографии и творчества ученого, наиболее известные научные труды и технические приборы дефектолога.

Ключевые слова: Р. Г. Краевский, сурдопедагогика, логопедия, КГПИ имени А. М. Горького, украинская дефектология.

Victor Synov, Oleksandr Kozynets, Department of Correctional Pedagogy and Psychology NEA Dragomanov, m. Kyiv, Ukraine

History of ukrainian defectology in persons: rudolf genrikhovich krajewski
(to the 120th anniversary of his birth)

The scientific article is devoted to the life and creative way Rudolf Genrikhovich Krajewski (1897 – 1980), a famous Ukrainian pathologists and inspect his scientific contributions to the theory and practice of Ukrainian

© Синьов В., Козинець О., 2017

Surdo-Pedagogy and speech therapy. Study describes Rudolf Krajewski, whose name is known to the scientific community as doctor's assistant, theoretician and practitioner of psychiatry, educationist, scientist-defectologist in fields of Surdo-pedagogics and Speech therapy. Retrospective analysis of the prerequisites of becoming Rudolf Krajewski as a scientist is done, the main directions of scientific-organizational activity and social life of the teacher are outlined. Study also talks about a historical time period when Rudolf Krajewski worked at Defectology Department of the M. Gorky Kiev State Pedagogical University. Main points of his biography and scientific works are represented and published for the first time. The article talks about the most important scientific works, including the manuals «Sign Language of the Deaf» and «Speech disturbances and their elimination».

Keywords: Rudolf Krajewski, ASL, speech therapy, KDPI named M. Gorky, Defectology Department; Ukrainian scientist.

Уосмісленні шляхів розвитку спеціальної освіти, вивченні концепцій, теорій та практичного досвіду минулих років особливий інтерес викликає науково-методична, організаційна й громадська діяльність окремих вітчизняних педагогів-дефектологів, зокрема, у той період, коли відбувався інтенсивний пошук оригінальних теоретичних і методичних засад підготовки фахівців, розроблялися нові вітчизняні методи й методики роботи, якими спеціальна освіта користується й нині.

До плеяди провідних діячів дефектологічної освіти й науки ХХ ст. належить український лікар, кандидат педагогічних наук Рудольф Генріхович Краєвський, чия діяльність стала помітним внеском у розвиток вітчизняної сурдопедагогіки та логопедії.

Глибоке вивчення біографічного, життєвого та творчого шляху вченого стало можливим завдяки дослідженню архівних документів, літературних джерел, наукових рукописів, особистих речей, наданих родиною Р. Краєвського, та анкетуванню його колег, друзів, учнів, студентів.

Народився Рудольф Генріхович 12 квітня 1897 року у м. Варшаві в родині польського дворянина. Його батьки, Генріх та Антоніна Краєвські, виховували двох синів – Рудольфа та молодшого Генріха. У 1906 р. уся сім'я з м. Варшави переїздить до Сибіру, у с. Артеушку, де батько працював на будівництві Амурської залізниці [5].

На початку 1909 р., через хворобу матері, Р. Краєвський повертається до м. Кракова, де навчається в класичній гімназії, а через рік – у гімназії-пансіонаті «Святих Отців» в м. Бонковіце (колишня територія Австро-Угорщини, нині – Львівська область) [3].

Після закінчення гімназії-пансіоната, у липні 1914 р., Р. Краєвський успішно здає екстерном вступні іспити в Петроградську польську гімназію. Закінчує її в 1916 р. та вступає на медичний факультет Психоневрологічного інституту. Зараховував Рудольфа Генріховича після співбесіди сам В. Бехтерев, який потім періодично давав різні творчі завдання молодому Рудольфу. Це були, переважно, схеми з топографічної анатомії нервової системи. Така співпраця стала підґрунтям творчої діяльності майбутнього науковця, адже в зрілі роки до всіх умінь і талантів Р. Краєвського додається ще й художній [5].

У 1916 р., коли на фронт кожного дня відправляли потяги з мобілізованими солдатами та офіцерами, Рудольф Генріхович отримує призначення в польовий шпиталь

асистентом хірурга. Перериває навчання і лише у жовтні 1917 р., після повернення зі служби, екстерном закінчує Петроградську фельдшерську школу та здобуває спеціальність фельдшера. Цього ж місяця добровільно йде працювати воєнним фельдшером Червоної гвардії (з 1918 р. – Червоної Армії), спочатку рядовим, згодом – начальником санітарної частини загону [3, 5].

Під кінець літа 1919 р. йде на лінію бойових дій на Кубань. У дорозі між м. Воронежем та м. Тамбовом їхній потяг вцілів артилерійський снаряд. Потяг зійшов з рейок. Про перемогу Червоної армії Р. Краєвський дізнається, оговтавшись у вагонній мобільній лікарні з травмою хребта та відкритою травмою черепа.

Після одужання й до весни 1920 р. працює начальником санітарної частини Невського запасного полку. У 1920 р. його полк переводять до м. Києва. У столиці України він і проживе наступні півстоліття.

Демобілізувавшись у 1923 р. з лав Червоної Армії за станом здоров'я, Рудольф Генріхович влаштовується старшим лікарським помічником в Кирилівську психіатричну лікарню м. Києва (нині – Київська міська клінічна психоневрологічна лікарня № 1 імені І. П. Павлова), де працював упродовж 1924 – 1932 рр. на посаді фельдшера.

На становлення особистості Рудольфа Генріховича в ранні роки помітно вплинула його сім'я; навчання в класичній гімназії-пансіонаті в м. Бонковіце (1910 – 1914 рр.), де у нього проявився потяг до науки й зацікавленість професією педагога; період здобуття вищої освіти в Петроградському психоневрологічному інституті (1914 – 1916 рр.), де почали формуватися його інтереси в галузі наукової та практичної медицини. Помітний вплив на становлення особистості Р. Краєвського також здійснив видатний учений В. Бехтерев, з яким він додатково займався вивченням анатомії й фізіології людини, виготовляв спеціальні атласи на замовлення професора.

Після Першої світової війни, переїхавши до м. Києва, у 1928 році Рудольф Генріхович подає документи, але не складає вступні випробування в Київський медичний інститут. Відтак упродовж 1929 – 1932 рр., не полишаючи роботи фельдшером у Кирилівській психіатричній лікарні (1924 – 1932 рр.), здобуває педагогічну освіту в Київському Інституті соціального виховання при Вищому інституті народної освіти, перейменованого пізніше в Київський державний педагогічний інститут імені О. М. Горького (далі – КДПІ імені О. М. Горького), а нині – НПУ імені М. П. Драгоманова. Навчався на дефектологічному відділенні. По закінченні отримує кваліфікацію педагога-дефектолога в установах дефективного дитинства та кабінетах [2].

З 1931 р. Р. Краєвський працював учителем фізичної культури в Київській школі для сліпих (нині – Київська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 5 імені Я. П. Батюка) вихователем; згодом – завідувачем слухомовленнєвого кабінету в Київському дитячому будинку № 16 для глухих дітей (1932 р.); пізніше – у військово-лікувальній експедиційній комісії та військово-лікувальній експертній лабораторії Київського військового округу (до 1937 р.); згодом – консультантом-методистом з логопедії при відділі шкіл для глухих у Центральному науково-методичному кабінеті спеціальних шкіл Народного Комісаріату Освіти УРСР (1937 – 1941 рр.) [1, 5].

Постійне прагнення бути корисним суспільству та бажання рости й вдосконалюватися сприяли тому, що Рудольф Генріхович часто змінював місце роботи. Так, з 1937 р. до 1941 р. за сумісництвом працював консультантом-методистом з логопедії при відділі шкіл для глухих у Центральному науково-методичному кабінеті спе-

ціальних шкіл Народного Комісаріату Освіти УРСР. У 1939 р. закінчив 5-місячні курси підвищення кваліфікації на кафедрі отоларингології при Київському інституті вдосконалення лікарів [1].

Повідомлення про те, що починається наступ Німеччини на Радянський Союз, змусило родину Краєвських разом з усіма дітьми Київської школи-інтернату № 6 для глухих дітей¹ у липні 1941 року із м. Києва евакуюватися до м. Ростова-на-Дону. Там згадану школу-інтернат об'єднали зі Старо-Черкаською школою для глухих, а Рудольфа Генріховича призначили завучем.

Дуже швидко Р. Краєвський вирішив, що більш корисною його робота для країни буде, коли він працюватиме в евакуаційному шпиталі. Упродовж 1941–1944 рр. він працював начальником санпропускника, пізніше – сектора медичної статистики Управління евакуаційних шпиталів, консультантом з питань порушення слуху і мовлення в спеціальних евакуаційних шпиталях при гарнізонній поліклініці та логопедом у ЛОР-клініці м. Чкалова [1].

По закінченні Другої світової війни з м. Чкалова Р. Краєвський повертається до м. Києва та продовжує трудовий шлях на посаді штатного інспектора-методиста шкіл для дітей із порушеннями слуху та мовлення при Міністерстві освіти УРСР (1944 – 1954 рр.). З 1945 р. за сумісництвом починає викладати на дефектологічному факультеті КДПІ імені О. М. Горького. У 1952 р. вступає до цільової аспірантури при Інституті [2, 5].

Працюючи на посаді старшого викладача дефектологічного факультету КДПІ імені О. М. Горького, учений здійснював плідну науково-практичну діяльність, активно досліджуючи проблеми теорії й практики української сурдопедагогіки та логопедії. Не менш вагоме місце Р. Краєвський відводить підготовці спеціалістів логопедів, і стає першим науковцем, який читає курс «Логопедія» українською мовою студентам у м. Києві в КДПІ імені О. М. Горького [1].

Неоцінним здобутком стали його перші вітчизняні програми з навчальних курсів «Логопедія», «Вступ до дефектології», «Методика ручної праці» та ін. Учений активно займався розробкою навчальних планів і програм зі спеціальних дисциплін для підготовки дефектологів у післявоєнні роки та досліджував проблеми розвитку слухового сприймання у глухих дітей.

З 1 листопада 1954 р. Рудольф Генріхович переходить на постійне місце роботи до КДПІ імені О. М. Горького на посаду викладача спеціальної педагогіки та логопедії кафедри спеціальної педагогіки, де й працював до пенсії (1959 р.), а на умовах погодинної оплати працював на дефектологічному факультеті до 1962 р. [1, 5].

У 1957 р. захистив кандидатську дисертацію з теми «Методика слухової роботи в школі глухонімих дітей» у Москві. 4 травня 1957 р. рішенням Ради Інституту дефектології АПН РСФСР Р. Краєвському присуджено науковий ступінь кандидата педагогічних наук [2].

На заслуженому відпочинку Р. Краєвський активно займався науковою, просвітницькою та творчою діяльністю. Працював над двома рукописами: «Дефектологічним словником» (1976 р.) у співавторстві з донькою С. Коваловою та мемуарами «Мій життєвий шлях» (1977 – 1980 рр.). Нажаль, обидві праці не встигли завершити.

¹ Київський дитячий будинок-інтернат № 16 глухонімих дітей та декілька інших шкіл були реорганізовані в єдиний навчальний заклад – спеціальну школу-інтернат № 6 для глухих дітей наприкінці 1930-х рр.

ти за життя. Також проявив себе, як художник-аматор, скульптор та майстер-реставратор картин, проводив безкоштовні курси підвищення кваліфікації для поліклінічних логопедів м. Києва Науково-дослідного інституту хвороб вуха, горла й носа (нині – Інститут отоларингології імені професора О. С. Коломійченка), які називає «науковими вівторками», оскільки зустрічі відбувалися щовівторка впродовж чотирьох років (1972 – 1975 рр.) [5].

В останні роки життя (1975 – 1980 рр.) Рудольф Генріхович переїхав до своїх дітей до м. Ворошиловград (нині – м. Луганськ), де проводив індивідуальні консультації спеціалістам та батькам дітей з корекції слухових та мовленнєвих порушень.

26 січня 1980 року Р. Краєвський помер на 83-му році життя. Похований у м. Луганську.

Р. Краєвський цікавився широким колом наукових проблем. Його думка цінувалася провідними вченими того часу в різних галузях наук – В. Бельтюковим, Л. Квінтом, Р. Левіною, Є. Харшаком, М. Цукерманом та ін.

Р. Краєвський, окрім опублікованих наукових праць, залишив також цінні рукописи, які становлять чималий інтерес для сучасників. Зокрема, «Дефектологічний словник з дефектології та суміжних із нею наук», «Грецько-латинсько-російський словник», логопедичний посібник для вчителів і вихователів шкіл глухонімих «Робота над вимовлянням у 3 – 4 класах школи для глухонімих дітей». Усі три праці готувалися до друку, та не були завершені за життя вченого [5].

Унікальність «Дефектологічного словника» Р. Краєвського полягає в тому, що книжка містить близько 1500 термінів і термінологічних визначень із дефектології та медицини. Для порівняння, «Дефектологический словарь», виданий трохи раніше Науково-дослідним інститутом дефектології АПН СРСР за ред. О. І. Дьячкова, вміщував у першому виданні (1964 р.) 700 статей, а в другому (1970 р.) – 1000. Обґрунтовуючи, чому словник має бути саме медико-дефектологічним, Р. Краєвський зазначав, що особливо близьким є зв'язок дефектології з медициною, яка в період свого становлення була розділом медицини й тільки в процесі розвитку виокремилася. Не випадково чорною назвою словника Р. Краєвський обрав назву «Медико-дефектологічний словник». Тритомний рукопис продовжується наскрізною нумерацією сторінок у кожному томі та переліком термінів за алфавітом. Загальний обсяг словника – 580 аркушів [2, 5]. Нині він зберігається в архіві кафедри логопедії НПУ імені М. П. Драгоманова.

Рудольф Генріхович добре знав кілька іноземних мов. Вільно володів польською й німецькою, тому теоретичними й практичними досягненнями зарубіжних дефектологів активно ділився з українськими колегами та студентами, а найбільш корисні, на його думку, закордонні доробки запроваджував в українську спеціальну освіту, готуючи наукові повідомлення російською чи українською мовами. Також для своїх колег на кафедрі проводив гурток із вивчення польської мови [5].

Знання іноземних мов знайшло своє відображення в рукописі «Грецько-латинсько-російському словнику» за ред. Р. Г. Краєвського. Робота над ним тривала впродовж 1965 – 1967 рр. У Словнику представлено найбільш вживані слова з побуту, терміни з медицини, психології, педагогіки та дефектології [2].

Про логопедичний посібник для вчителів і вихователів шкіл з порушенням слуху «Робота над вимовлянням у 3 – 4 класах школи для глухонімих дітей» учений

згадує лише в рукописі «Мій життєвий шлях» [5]. Жодних додаткових відомостей про рукопис посібника не знайдено. Лише з опису цього видання самим Р. Г. Краєвським відомо, що посібник окрім теорії, містив значну кількість різноманітного дидактичного матеріалу для роботи над вимовою на уроках і в позакласній роботі.

Протягом життя Рудольф Генріхович періодично змінював місце проживання, а також напрями професійних пошуків. Та найбільш продуктивним для нього став період його життєдіяльності, який прямо чи опосередковано був пов'язаний з м. Києвом та КДП імені О. М. Горького, де він отримав визнання як науковець-дефектолог, став автором ґрунтовних наукових праць, незважаючи навіть на те, що частина робіт Р. Краєвського залишилася на рівні рукописів та до сьогодні не була складовою спадщини української дефектології, а окремі його наукові напрацювання — досі не знайдені.

Період роботи Р. Краєвського в КДП імені О. М. Горького має особливе значення з точки зору постаті Р. Краєвського як викладача. Усі, хто знав його і працював із ним, одноставні у тому, що професійність, глибока ерудиція у різних галузях науки та культури, висока моральність, інтелігентність, артистизм, творча енергія, педагогічна майстерність, тактовність та його любов до людей вплинули на професійне становлення колег Рудольфа Генріховича, маститих і молодих на той час педагогів та дефектологів (В. Басюра, Е. Гроза, А. Гольдберг, П. Гуслистый, Н. Засенко, С. Литвинов, Д. Ніколенко, М. Перельмутер, К. Турчинська, М. Ярмаченко), а також студентів, яких він навчав (Г. Александрова, Є. Білевич, К. Бойко, В. Бондар, Л. Вавіна, С. Гончаренко, О. Гопіченко, Г. Коберник, І. Лобурець, К. Луцько, Е. Пуцин, В. Синьов, Л. Смирнова, Н. Тарасенко та ін.).

Зважаючи на те, що Р. Краєвський досліджував актуальні проблеми сурдопедагогіки та логопедії, нижче хочеться більш детально зупинитися на аналізі внеску вченого в кожен із цих галузей дефектології.

Говорячи про *внесок Рудольфа Генріховича в теорію та практику сурдопедагогіки*, варто зазначити, що науково-педагогічна діяльність Р. Краєвського в цьому напрямі була спрямована на вивчення актуальних питань теорії та практики навчання й виховання дітей з порушеннями слуху. Учений значну увагу приділяв проблемі використання усного мовлення в спілкуванні дітей з такими порушеннями, розробці методики слухової роботи з ними, використанню технічних засобів у корекційній роботі [2].

Теоретико-методологічним підґрунтям досліджень Р. Краєвського були погляди А. Басової, В. Бельтюкова, Р. Боскіс, М. Лаговського, Л. Неймана, С. Преображенського, Ф. А. і Ф. Ф. Рау, М. Свищева, В. Флері, М. Хватцева та інших учених, які забезпечили Р. Г. Краєвському можливість мульти-дисциплінарного підходу у власних дослідженнях. Його внесок як теоретика й практика сурдопедагогіки значною мірою вплинув на теоретичне підґрунтя психолого-педагогічних основ сурдопедагогіки в Україні в радянській період.

Р. Краєвський дотримувався суджень, які першочерговим завданням сурдопедагога визначали формування у дітей з порушеннями слуху навичок усного мовлення, а використання міміко-жестового мовлення — як допоміжного засобу спілкування, яке саме по собі обмежує мовленнєві можливості дитини, оскільки жест не відтворює всіх властивих, притаманних слову. Унікальність Р. Краєвського як дослідника полягає в тому, що він одним із перших вітчизняних дефектологів почав вивчати семанти-

ку жестів, лінгвістику міміко-жестового мовлення, здійснювати уніфікацію словника жестів. Учений удосконалив конструкції жестових фраз для більш широкого їхнього застосування шляхом уведення в мовлення жестів-прийменників. У подальшому на працювання Р. Краєвського знайшли відображення та продовження у наукових пошуках та курсах лекцій К. Бойко, О. Горлачова, Н. Іванюшевої, О. Круглик, С. Кульбіди, О. Трикіна та інших учених [2, 5].

Доцільно також зазначити, що саме під впливом висновків Р. Краєвського вітчизняна сурдопедагогіка свого часу змінила думку про міміко-жестове мовлення, зробивши розповідь за допомогою жестових знаків гранично еквівалентною словесному викладу тексту [6].

Рудольфа Генріховича варто також відзначити як методолога сурдопедагогіки. До значного здобутку сурдопедагогіки можна віднести авторську методику слухової роботи з дітьми з порушеннями слуху, у якій Р. Краєвський спирався на використання залишкового слуху в глухих дітей, акцентуючи увагу на тому, що його потрібно максимально використовувати у навчально-виховній роботі з ними [4]. Проблеми дослідження слухового сприймання та формування вимови в глухих учнів, якими займався Р. Краєвський, були продовжені у науковій діяльності Г. Користенської та І. Лобурця.

Згодом значну увагу в науковій діяльності Р. Краєвський приділяв вивченню слуху та мовлення у хворих, які внаслідок військових вибухів мали порушення слухової та мовленнєвої функцій. Працюючи з таким контингентом в евакуаційних шпиталях, він уперше здійснив детальний опис процесу їхнього комплексного – логопедичного, психіатричного та отоларингоскопічного – обстеження, розробив зміст корекційної роботи з ними [5].

Важливим внеском у вітчизняну сурдопедагогіку є посібник Рудольфа Генріховича «Мова жестів глухих» (1964 р.), у якому автор уперше на теренах України систематизував, ґрунтовно й повно описав міміко-жестове мовлення, узагальнив досвід радянської дефектології, познайомив вітчизняних спеціалістів-сурдопедагогів із тогочасною «мовою жестів». Ця книжка стала першим і довгий час залишалася єдиним українськомовним виданням із міміко-жестового мовлення, а також містила багато практичних завдань і прикладів із власного досвіду роботи Р. Краєвського [6].

Чимало актуальних питань з проблем сурдопедагогіки Р. Краєвський висвітлював також у брошурах «На допомогу інвалідам Вітчизняної війни з порушенням слуху і мови», «Батькам глухонімої та оглухлої дитини», у статтях наукових фахових видань.

Завдяки своїй винахідливості та медичній освіті, у слуховій роботі з особами з порушеннями слуху Р. Краєвський розробив три власні технічні пристрої для поліпшення корекційної роботи з ними. Окрім звукопідсилювальної електроапаратури, яку традиційно використовували сурдопедагоги, учений активно застосовував отофон, світловіброфон та стетофонендоскоп, адаптований для роботи з особами з порушеннями слуху [5].

Отофоном Р. Краєвський користувався для більш точного визначення стану слуху, досліджуючи слухові реакції на умовний звуковий подразник за методом умовних рефлексів І. Павлова. *Світловіброфон* був сконструйований ученим для виховання у глухих учнів слухових диференціювань ритмічних звучань на електромагнітному репродукторі з дифузором. *Стетофонендоскоп* Р. Краєвським був сконструйований для занять з дітьми з розладами слуху в слуховому кабінеті.

Згадані прилади Рудольфа Генріховича не були запатентованими. На сьогодні всі три винаходи є втраченими, але свідчать про те, що підхід Р. Краєвського до своєї роботи є зразком творчого пошуку, методологічної зрілості та практичності.

Осяжність виявленого у педагогічній спадщині Р. Краєвського теоретичного й практичного внеску, який стосується проблем сурдопедагогіки, дає змогу віднести його до числа провідних вітчизняних методологів і практиків української дефектології. Зокрема, внесок Р. Краєвського в теорію та практику сурдопедагогіки стосується 4 аспектів: дактилології та дактилографії; лексики та семантики міміко-жестового мовлення; авторської методики для розвитку усного мовлення дітей з порушеннями слуху; розробки спеціальних технічних приладів для поліпшення корекційної роботи з особами з розладами слуху.

Говорячи про *внесок Рудольфа Генріховича в теорію та практику логопедії*, варто сказати, що він належить до плеяди тих дефектологів, яким довелося розбудувати вітчизняну логопедію в післявоєнні роки. Тому сприяв його досвід роботи в слухомовленнєвому кабінеті в школі для дітей з порушеннями слуху та десятирічний досвід роботи на посаді інспектора-методиста спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху та мовлення. Посадові обов'язки Р. Краєвського на початку 1950-х рр. були співзвучні з вирішенням найбільш актуальних на той час проблем української логопедії: підготовки вітчизняних фахівців у цій галузі; розроблення українськомовного дидактичного та науково-методичного матеріалу для роботи з особами, які мають порушення мовленнєвого розвитку.

Саме Рудольф Генріхович, починаючи з 1945 р., розробляв перші українські програми для навчання студентів зі спеціальності «Логопедія» в КДПІ імені О. М. Горького, програми для дітей із мовленнєвими порушеннями спеціальних закладів освіти [1].

Посібник Р. Краєвського «Порушення мови та їх усунення» (1960 р.) став першим виданням в Україні для студентів та дефектологів логопедичного профілю. Цінність цього посібника, насамперед, полягає у тому, що ще до офіційного представлення клініко-педагогічної та психолого-педагогічної класифікації мовленнєвих порушень він здійснив власну спробу класифікувати мовленнєві порушення, узявши за основу класифікації клінічну картину відмінностей порушень мовлення [7].

В авторській класифікації мовленнєвих порушень науковець визначив такі порушення мовлення: просту (монорморфну), складну (поліморфну), розливу (дифузну) косноязычність (недорікуватість), вкладаючи в це поняття також дитяче (інфантильне) мовлення до 3 – 4 років; відкриту й закриту гугнявість (ринолалію); псевдобульбарну дизартрію; окремою групою виділив порушення мовлення при розладах слуху; органічні та функціональні порушення голосу; заїкання; алалію й афазію; порушення читання та письма – алексію, дислексію, аграфію та дисграфію [7].

Крім того, в своєму посібнику Р. Краєвський розмістив вимоги та методичні рекомендації з планування роботи логопеда в логопедичних пунктах, зміст діагностичного вивчення дітей з мовленнєвими порушеннями в медико-педагогічних комісіях (як їх раніше називали), розробив методику логопедичних занять з автоматизації звуків, дав короткий тлумачний словник лінгвістичних, психологічних та медичних термінів, які мали безпосереднє відношення до логопедії [7].

Ще одна заслуга Р. Краєвського полягає в тому, що він став першим українським викладачем, який почав читати курс лекцій з логопедії українською мовою студентам дефектологічного факультету та першим в Україні в післявоєнні роки навчив студентів розробляти та вести логопедичну картку на дитину з порушеннями мовлення, якою з тих часів і до сьогодні користуються логопеди [5].

У наукових пошуках Рудольфа Генріховича з актуальних проблем логопедії чимало новаторських ідей та методичних підходів, які використовуються й тепер у науці, знайшовши своє продовження у дослідженнях викладачів кафедри логопедії факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова. Зокрема, погляди вченого на профілактику мовленнєвих порушень, теоретико-методологічні підходи до розробки вітчизняних дидактичних засобів для корекції звуковимови.

На більш пізніх етапах життя, упродовж 1976 – 1980 рр., учений займався дослідженнями проблеми подолання заїкання. Після І. Сікорського Рудольф Генріхович став другим, хто продовжив дослідження цієї проблеми на теренах України. Його ґрунтовний аналіз проблеми заїкання – частина сьогоднішніх надбань психолого-медико-педагогічної спадщини в галузі розвитку та патології мовлення. Актуальною є думка вченого й про те, що для корекції заїкання на логопедичних заняттях потрібно активніше застосувати всю наявну звукову апаратуру. У радянській спеціальній освіті часто бракувало відповідного технічного забезпечення. Тому прилад власної конструкції – отофон, який учений використовував у роботі з особами з розладами слуху, Р. Краєвський активно й ефективно застосовував також для подолання заїкання.

Прослідкувавши життєвий шлях ученого, зазначимо, що тема кандидатської дисертації Р. Краєвського та його наукова проблема могли бути зовсім іншими. Передумовами тому став період роботи вченого у спеціалізованому евакуаційному шпиталі на базі ЛОР-клініки Харківського медичного інституту, куди в 1942 р. Рудольф Генріхович був призначений лікарем-логопедом. Йому доводилося долати наслідки важких контузій, а в низці випадків не так контузій, як важких стресових станів у осіб з вираженою астеною емоційно-вольової сфери, наслідком яких була реакція «втечі у хворобу» [5].

Наприкінці 1942 р. Рудольф Генріхович почав вести записи про хід реабілітації своїх хворих. Майже в той же час спільно з професором Г. Цукерманом була підготовлена наукова стаття «Функциональные расстройства слуха и речи травматического происхождения», у якій дослідники висвітлили свій досвід у збірнику наукових праць з оториноларингології.

Уже через рік Р. Краєвський почав працювати над темою: «Афазії при закритих і відкритих травмах черепа». Написав план-проспект та розпочав роботу над 1 розділом кандидатської дисертації, яку пізніше й захистив. Проте вона була присвячена зовсім іншій темі в галузі сурдопедагогіки, а не логопедії.

Отже, вивчення наукової спадщини Р. Краєвського з проблем теорії та практики логопедії показало, що психолого-педагогічні ідеї, розроблені та доповнені вченим, сьогодні можна оцінити як надбання вітчизняної науки в цій важливій галузі дефектології. Зокрема, внесок Р. Краєвського в теорію та практику логопедії стосується плідного вивчення теоретичних проблем алалії, афазії та заїкання; розроблен-

ня педагогічних рекомендацій та дидактичних матеріалів для їхньої корекції. Значущою для сьогодення залишається авторська класифікація мовленнєвих порушень, а також перший навчальний посібник автора з логопедії українською мовою.

Отже, аналіз історії української дефектології на прикладі науково-педагогічної спадщини Р. Краєвського та його внеску в теорію й практику вітчизняної дефектології показав, що з точки зору сучасності, актуальності, прогресивності, ґрунтовності й творчого використання наукові напрацювання вченого є цінною теоретико-методологічною основою сучасних науково-педагогічних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів міста Києва – Ф. Р. – 346. – Оп. 5. – Книга 206. – Арк 1 – 49.
2. *Козинець О. В.* Науково-педагогічна діяльність Р. Г. Краєвського / О. В. Козинець // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 27. – С. 75 – 81.
3. *Козинець О. В.* Рудольф Генріхович Краєвський : особистість, учений, дефектолог : монографія / О. В. Козинець. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 184 с.
4. *Краевский Р. Г.* Методика слуховой работы в школе глухонемых : дис. ... канд. пед. наук / Рудольф Генріхович Краєвський ; КДПІ ім. М. Горького. – К. ; 1957. – 160 с.
5. *Краевский Р. Г.* Мой жизненный путь : [Рукопись]. – 1977 – 1979. – 137 с. – [з особистого архіву Рудольфа Генріховича Краєвського].
6. *Краевский Р. Г.* Мова жестів глухих / Рудольф Генріхович Краєвський. – К. : Радянська школа, 1964. – 220 с.
7. *Краевский Р. Г.* Порушення мови та їх усунення : посібник для педагогів / Р. Г. Краєвський. – К. : Радянська школа, 1960. – 144 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva – F.R-346.- Op. 5. – Knyha 206. – Ark 1 – 49. [In Ukrainian].
2. *Kozynets O. V.* (2014). Naukovo-pedahohichna diialnist R. H. Kraievskoho / Kozynets O. V. // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia : zb. nauk. pr. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, № 27, pp. 75 – 81. [In Ukrainian].
3. *Kozynets O.* (2015). V. Rudolf Henrikhovych Kraievskiyi : osobystist, uchenyi, defektoloh : monohrafiia / O. V. Kozynets. – K. : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. [In Ukrainian].
4. *Kraevskij R. G.* (1957). Metodika sluhovoj raboty v shkole gluhonemyh : dis. ... kand. ped. nauk / Rudolf Genrihovich Kraevskij; KDPI im. M. Gorkogo. – K. [In Ukrainian].
5. *Kraevskij R. G.* Moj zhiznennyj put' : [Rukopis]. – 1977 – 1979. – 137 s. – [z osobistogo arhivu Rudolfa Genrihovicha Kraevskogo]. [In Russian].
6. *Kraievskiy R. H.* (1964). Mova zhestiv hlukhykh / Rudolf Henrikhovych Kraievskiyi. – K. : Radianska shkola. [In Ukrainian].
7. *Kraievskiy R. H.* (1960). Porushennia movy ta yikh usunennia : (posibnyk dlia pedahohiv) / R. H. Kraievskiyi. – K. : Radianska shkola.